

Engelsiz Yaşam

Deniz Mert Ayan, Asya Tunya Aydın, Ezgi İnaltekin, Ebru Opçin, Cansu Özaydın, Beliz Özkalkan
Danışman: Prof. Dr. Rengin Erdal

Bu çalışmada, Dünyada ve Türkiye’de engelli bireylerin durumunu saptamak ve engellilere hizmet vermek üzere çıkarılmış yasaları ve yerel yönetimlerin engellilere yönelik verdikleri hizmetlerini araştırmak amaçlanmıştır.

Dünya nüfusunun yaklaşık %10'u yaklaşık 650 milyon insan bir engel ile yaşamaktadır.

Ülkemizde resmi kayıtlara göre 1.536.306 kişi engeli olup bu kişilere 4857 numaralı İş Kanunu ile özürlü ve eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü gereği hizmet verilmektedir.. Ankara Büyükşehir Belediyesi Engelliler ve Rehabilitasyon Şube Müdürlüğü, Çankaya Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü tarafından da engelsiz yaşam için hizmet sunulmaktadır.

Engellilik Tanımı

Dünya Sağlık Örgütü’nce (World Health Organisation, WHO) yapılan tanımlamalara göre noksanlık psikolojik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki noksanlığı; özürlülük, normal sayılabilecek bir insana oranla bir iş yapma yeteneğinin kısıtlanması veya kaybedilmesini; maluliyet ise kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini kısıtlayan veya önleyen dezavantajlı bir durumu anlatır.[5] Farklı nedenlere bağlı olarak tanımlanan engellilik tam olarak: görme engelliler, zihinsel engelliler, ortopedik engelliler, dil ve konuşma engelliler, işitme engelliler, süregen hastalıklar, ruhsal ve duygusal engelliler olmak üzere 7 başlıkta incelenir.[14]

Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Nüfus dağılımı

Dünya nüfusunun yaklaşık %15’i, yani yaklaşık 1 milyar insan, bir engel ile yaşamaktadır.[8]

World Health Survey 2002-2004 yılları arasında 59 ülkede yaptığı prevalans çalışmasında %15,6 oranında bir engellilik prevalansı ortaya koymuş ve tüm ülkelerde en yüksek engellilik prevalansına kadınlar, yaşlılar ve ekonomik açıdan yoksulluk çeken savunmasız gruplarda rastlanmıştır. Ülkemizde resmi kayıtlara göre 1.536.306 kişi engellidir.

[12]

Birleşmiş Milletler Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, UNESCO) gelişmekte olan ülkelerde yaşayan engelli çocukların %90’ının okula devam etmediğini belirtmektedir. Birleşmiş Milletler Gelişim Programı’nın (United Nations

Development Program, UNPD) 1998 yılında yaptığı bir çalışmaya göre engelli yetişkinler arasında küresel boyutta okuryazarlık oranı %3 gibi düşük bir orandadır. Bu oran engelli kadınlar için ise %1'e kadar düşmektedir.

Uluslararası İşçi Organizasyonu'na göre (Internation Labour Organisation, ILO) çalışma yaşında olan insanların yaklaşık 386 milyonu engellidir. Engelli bireyler arasında işsizlik bazı bölgelerde %80'e kadar ulaşmaktadır. Savaş alanlarında öldürülen her çocuk başına üç tanesi yaralanmakta ve kalıcı olarak engelli olmaktadır. WHO bazı ülkelerde engellilik durumunun sebebinin %25'e varan oranlarda şiddet ve yaralanmalar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca engelli bireylerin şiddet ve tecavüz karşısında daha savunmasız olduğu 2004 - 2005 yıllarında Britanya'da yapılan bir çalışma ile gösterilmiştir. Şiddet, hem engellilik halinin bir nedeni, hem de bir sonucu olarak görülmektedir.

Tablo 1. de ülkemizde engelli bireylerin engel grubuna göre dağılımı görülmektedir.

Engel Grubu	Engelli Sayısı	Yüzde Oranları
Süreçen Hastalıklar	776.532	51%
Zihinsel	490.733	31,94%
Ortopedik	324.745	21,14%
Görme	216.268	14,08%
Ruhsal ve Duygusal	175.902	11,45%
İşitme	156.451	10,18%
Dil ve Konuşma	39.469	2,57%
Diğer	2.535	0,17%
Bilinmeyen	1.498	0,10%
TOPLAM	1.536.306	100%

*Bir kişi birden fazla engel grubunda yer alabilir.

Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Bireylerin Hakları

Türkiye'nin de imzasının bulunduğu Engelli İnsanların Hakları Hakkında Antlaşma (Convention on the Rights of People with Disabilities, CRPD) 13 Ocak 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından resmi olarak kabul edilmiştir. Antlaşmayı kabul eden ülkeler engelli bireylere yönelik ayrımcılığı önlemek ve engelli insanların eşit haklara ve yaşam koşullarına sahip olmasını sağlamak için yeni kanun ve politikalar uygulamayı ve antlaşmaya ters düşen uygulamaları yürürlükten kaldırmayı kabul etmişlerdir. *"Antlaşmaya katılan ülkeler engelli insanların anlaşmada tanınan haklarını korumaya yönelik politikalar ve kanunlar izleyeceklerini ve ayrımcılık teşkil eden kanun, kural, ve eylemleri yürürlükten kaldıracaklarını beyan ederler."* (CRPD, madde 4) **[3]**

Türkiye’de Engelli Bireylerin İstihdamı ÖMSS (Özürlü Memur Seçme Sınavı)

3 Ekim 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelik **[11]** gereği tüm kamu kurum ve kuruluşlarına özürlü memur alımları ÖMSS ve lise mezunu olmamış adaylar için kura sistemi ile yapılmaktadır.**[13]** Bu sınavda engellinin alacağı puanla, atama öncesi kurumun belirleyeceği 5 kişiden oluşan bir atama onay komisyonu ile engellinin başvurduğu pozisyona engel durumunun uygun olup olmadığı değerlendirildikten sonra atama onayı olumlu veya olumsuz bir şekilde neticelendirilmektedir.

Engelli Açısından İş Kanunu

4857 sayılı Özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu (1) Madde 30 – (Değişik: 15/5/2008-5763/2 md.): "İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürlü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürlü ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamla çalıştırmakta yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır." **[10]**

Ortopedik Engelliler İçin Çalışma Alanları:

Ülkemizde ortopedik engelli bireyler genellikle gişe memuru, resepsiyoncu, satıcı, ticari tanıtımcı, fabrika temsilcisi, kilim dokuyucu, çilingir, tamirci, makinist, deri işçisi, terzi, stilist, modelist, mobilya döşemecisi, ambalajcı, kuru temizleme işçisi, zabıt katibi, daktilografi, posta ayırım memuru, telefon santral operatörü, metin yazarı, heykeltıraş, bestekar, müzisyen, ses sanatçısı, masör, kütüphaneci olarak işe alınmaktadır.

Görme Engelliler İçin Çalışma Alanları: Ülkemizde görme engelli bireyler genellikle masörlük, santralcilik, çilingircilik, trikotaj, hayvancılık, tüm müzik aletleri ile sosyal ve kültürel etkinlikler, öğretmenlik, politika, gazetecilik, sekreterlik gibi işlerde çalışmaktadır. Ayrıca bilgisayar kullanımı, daktilografi, politika ve sosyal ve kültürel etkinliklerde görev almaktadırlar.

İşitme Engelliler İçin Çalışma Alanları: Ülkemizde işitme engelli bireyler genellikle halıcılık, daktilograf, trikotaj, muhasebe, fotoğrafçılık, tabela işleri, ayakkabıcılık, marangoz, demircilik, kaynakçılık, sıhhi tesisat, mimari proje ressamlığı, el örgücülüğü oymacılık, kuaför, tarım işleri, pano ve süs eşyası yapımı, turizmcilik, masörlük gibi işlerde çalışmaktadır.

Zihinsel Engelliler İçin Çalışma Alanları: Ülkemizde zihinsel engelli bireyler büro elemanları, metal işleri, ağaç işleri, el sanatları, makrame, hasır örgücülüğü, ayakkabıcılık, halıcılık, dokumacılık, tamir işleri, aşçılık, otomobil bakımı gibi işlerde çalışmaktadır. Ayrıca el sanatları ve seramik gibi alanlarda da istihdam edilmektedirler. **[7]**

Türkiye’de Engelli Bireylere Yönelik Belediye Hizmetleri

Ülkemizde Ankara Büyükşehir Belediyesi Engelliler ve Rehabilitasyon Şube Müdürlüğü, Çankaya Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü’nün yaptığı çalışmaların ve verdikleri hizmetlerin ortak amacı; engelli vatandaşlarımızı ev ortamında desteklemek, toplumla engelli bireylerin kaynaşmasını

sağlamak, engel gruplarına göre ihtiyaç duyulan araçları tedarik etmek ve engellilerin kapasitelerini geliştirmek, yaşam koşullarını iyileştirmek, bağımsızlaşmalarına destek olmak, toplumsal gelişmelerden pay almalarına yardımcı olarak üretime katkıda bulunmalarını sağlamak, bakım ve korumaya ihtiyacı olan engellilerin özel ihtiyaçlarını karşılayarak yaşam kalitelerini yükseltmek, toplumsal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak, engellilerin kendileriyle ilgili hizmetlerin geliştirilmesinde aktif katılımlarını ve söz sahibi olmaları sağlamak, engellilere ve ailelerine eğitim vererek çözümlere ortak etmek, kentsel çevrenin ulaşılabilirliğini sağlamaktır. [9]

Engelli bireyleri desteklemek için tekerlekli sandalye, akülü tekerlekli sandalye, beyaz baston, kanedyan değnek gibi araçlar sağlanmaktadır. Ayrıca kentteki yaşamı kolaylaştırmak için yatay-düşey trafik işaretleme çalışmaları adı altında özürlü park levhası, kenarı kıvrılmış standart levha, esnek refüj başı levhası, T ve S konsol aparatı ekleme çalışmaları, engelli öğrenciler için trafik eğitim çalışmaları yapılmaktadır.

Ulaşımında indirimli ve serbest dolaşım kartı, ağır engelli bireylerin yakınları için refakatçi kartı, toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilme imkanı, engelli aparatlı otobüs filosu, kent genelinde engellilere uygun cadde, meydan ve bulvarlarda bulunan yaya yürüyüş yollarındaki rampalar, katlı kavşaklarda, yoğun trafik akışına sahip caddeler ve metro istasyonlarında yürüyen merdivenli, asansörlü yaya üst geçitlerinin yapımı, 'Görme Engelliler Kent Rehberi' adıyla sunulan hizmetle yaklaşık 15.000 önemli yer bilgisi, otobüs durak bilgileri ile günlük nöbetçi eczane bilgilerinin mobil telefonlara kurulabilen, açık kaynak kodlu ücretsiz 'Loadstone GPS Programı' gibi daha bir çok hizmet verilmektedir.[2]

Rehabilitasyon Hizmetleri

Tıbbi Rehabilitasyon: Çocuk Rehabilitasyonu, erişkin rehabilitasyonu, elektroterapi, hidroterapi

Psikososyal Servis: Psikososyal danışmanlık ve terapi, eğitim danışmanlığı değerlendirme ve yönlendirme, özel eğitim çalışmaları, grupla psikolojik danışmanlık, konuşma terapisi Sosyal Rehabilitasyon: sosyal destek programı, yasal haklar danışmanlığı, medikal malzeme ve ortez-protez desteği

Sporla Rehabilitasyon

Mesleki Rehabilitasyon: beceri geliştirme, istihdama yönlendirme olarak verilmektedir.

Eğitim Danışmanlık ve Yönlendirme Hizmetleri

Eğitim Programları

Kitlelesel Bilgilendirme ve Tanıtım Hizmetleri

Danışmanlık Hizmetleri

Kütüphane Hizmetleri ve Sosyal Etkinlikler: kültür ve sanat festivalleri, fuarlar, konferans ve seminerler, gezi ve eğlence programları, yaz kampı hizmetlerini kapsamaktadır.[6]

Bazı Yabancı Ülkelerde Engellilere Yapılan Hizmetler

Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CRPD) gereği: İsveç’de karar alma süreçlerini desteklemek için kişisel ombudsman atanmaktadır. Malezya’da engelden arındırılmış binalar, Brezilya’da entegre toplu taşıma (ekspres otobüs hatları, ara hat otobüsler, para taksi minibüsler) Fiji’de engelli çocuklar için spor merkezleri yapılmaktadır.[4]

İngiltere’de Engellilik Ayrımcılık Yasası gereği bütün resmi kurumlar ve özel iş yerleri çalışanları için Engellilik Farkındalık Eğitimİ verme zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca Engelli Öğrenci Bursu ile engelli kişinin veya ailesinin maddi durumuna bakılmaksızın öğrencilere karşılıksız standart burs verilmektedir ve bir kereye mahsus olmak üzere protez alımı yada taşınma sırasında ortaya çıkan giderlerin karşılanması sağlanmaktadır.[1]

Kaynaklar

1. Avrupa Birliği Leonardo da Vinci Proje Raporu

<http://www.eyh.gov.tr/tr/8242/Universite-Engelli-Ogrenci-Destek-Sistemleri-Ingiltere-Turkiye>

2.Belediyeler Engelliler İçin Ne Yapıyor?

<http://www.arkitera.com/haber/11117>

3.Convention on the Rights of People With Disabilities

<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

4. Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti

<http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>

5.Dünya Engelliler Vakfı, Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu, Mart 2014

<http://www.devturkiye.org/upload/files/engellilericintasarim.pdf>

6.Engelsiz İzmir

<http://www.engelsizizmir.org>

7.Engelsiz Kariyer

<http://www.engelsizkariyer.com>

8.Factsheet on Persons with Disabilities

<http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=18>

9.İBB Engellilere Yönelik Hizmetler

http://www.ibb.gov.tr/tr-tr/kurumsal/birimler/ozurlulermudurlugu/Pages/AnaSayfa.aspx#.UORHKPI_uSo

10.Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü

<http://www.mevzuat.baskanlik.gov.tr/>

11.Resmî Gazete Karar Sayısı 2011/2192

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/2011/20111103-7.htm>

12.T.C.ASPB Engelli Bireylere İlişkin İstatistikî Bilgiler

http://www.ehy.gov.tr/upload/Node/8110/files/istatistik_03-2014.pdf

13.T.C Devlet Personel Başkanlığı

<http://www.dpb.gov.tr>

14.Türkiye Engelliler Araştırması Genel Göstergeleri

<http://www.ehy.gov.tr/tr/8245/Turkiye-Engelliler-Arastirmasi-Temel-Gostergeleri#oran>